

El museu d'art més gran del món

La Unesco ha declarat Patrimoni de la Humanitat l'art rupestre de l'arc mediterrani: un total de 759 jaciments distribuïts per tot el pre-litoral amb una antiguitat de tres mil anys a nou mil. Al País Valencià, se n'hi troben 301 i, a Catalunya, 60.

Només fa tres mil anys que els nostres rebesavis, els últims d'una seguida que s'estira del setè al primer mil·lenni aC, i que va anar substituint progressivament la caça i la recol·lecció per l'agricultura i la ramaderia, pintaven les parets de les balmes i coves de les Garrigues, del Montsià, del Maestrat o de l'Alcoià. Entre Girona i Almeria, s'hi conserven, en condicions millors o pitjors, un total de 759 jaciments amb pintures rupestres que reflecteixen aquest període de transició de l'una economia a l'altra.

Al País Valencià n'hi ha la concentració més important: un total de 301 jaciments disseminats per les comarques valencianes, entre els quals es destaca el del barranc de la Valltorta. Aquí hi ha quinze balmes amb restes entre el terme de Tírig (Alt Maestrat) i el de les Coves de Vinromà (Plana Alta). Catalunya en preserva 60 jaciments, entre els quals es fan assenyalar els set aixoplucs d'Ermistes de la Serra de la Pietat, a Ulledecona (Montsià).

Per Eudald Carbonell, arqueòleg de la Universitat Rovira i Virgili, conegut perquè és codirector dels treballs al jaciment d'Atapuerca (Burgos), assegura que l'art rupestre de l'arc mediterrani representa "el museu a l'aire lliure més gran del món, que ens ensenya com concebien la realitat els nostres avantpassats". Allò que unifica les pintures dels aixoplucs és precisament la "territorialitat" mediterrània i "la

cronologia, que a tot arreu coincideix amb el pas d'una economia depredadora a una d'agricultors i ramaders", diu.

Aquests canvis de la societat es reflecteixen en la pintura, en la concepció de l'art. Els seus autors tenen un concepte d'art "diferent del que tenien els caçadors-recol·lectors de fa de deu mil a dotze mil anys". Els caçadors paleolítics –com ara el que

però ja hi apareixen escenes antropomòrfiques: homes recol·lectant, caçant o representant activitats domèstiques. "Al Paleolític, en canvi, l'antropomòrfia es representava en escultura, però no en pintura", explica.

Les coves de la humanitat.

En l'art rupestre de Catalunya i del País Valencià es poden trobar encara escenes de caça, al costat d'escenes que representen activitats domèstiques o rituals. D'aquest últim tipus n'hi ha una –única en tot l'arc mediterrani– a la Roca dels Moros de Cogul (Garrigues), que representa una "dansa fàl·lica": un grup de dones amb el tors nu i faldilles acampanades giren entorn d'una figura masculina amb el sexe destacat.

Als set aixoplucs d'Ermistes, d'Ulledecona, també coincideixen estils diversos, que van de l'abstracció a l'esquemàtic i a l'esquemàtic amb traços naturalistes. Entre totes, en sobresurt una representació d'un arquer amb plomes al cap i ornaments per sota els genolls, que empenya un arc i unes fletxes.

Del País Valencià, se'n destaquen tres conjunts, entorn dels quals la Generalitat crea "parcs culturals". Ara com ara, l'únic que funciona és el de la Valltorta-Gasulla, que reuneix les balmes d'aquests dos barrancs i que abasta set termes municipals: Ares, Benassal, Albocàsser, Catí, Tírig (Alt Maestrat), Morella (els Ports) i Coves de Vinromà (Plana

L'arqueòleg Eudald Carbonell creu que cal socialitzar l'art rupestre i "evitar les reixes", que són un concepte de museu del XIX.

pintà la cova d'Altamira–, tot i tenir un art molt divers, quan representaven bòvids, cavalls i càprids en grans formats i tonalitats roges i negres, no hi introduïen pas l'abstracció, com fan els agricultors del Mesolític. Aquests, diu Carbonell, expresen la seva forma de veure la realitat amb una grafia "molt moderna, que ja avança els conceptes de l'art contemporani". Així hi apareixen escenes naturalistes amb escenes d'abstracció: continua havent-hi escenes de cacera,

Alta). Inclou més de trenta conjunts d'art rupestre i té al Museu de la Valltorta el centre neuràlgic, des d'on s'organitzen itineraris guiats. El Museu rep 24.000 visitants l'any.

El govern valencià impulsa també la creació d'un parc cultural a Bicorp, que inclourà una bona part de l'art rupestre de la Canal de Navarrés. Aquí es destaquen els conjunts de les Coves de l'Aranya i la Bassa de Calicanto. El tercer parc natural ha de configurar-se al voltant de les pintures del Barranc de Benafí i del Pla de Petracos, al municipi de Castell de Castells (Marina Alta).

Ara, tot aquest conjunt de pintures es troben en estats de conservació molt diversos i requereixen un pla global de protecció. La Cova dels Cavalls, a la Valltorta, ja ha perdut el 50% de les pintures que tenia el 1917, quan un pastor de Tírig les descobrí.

Eudald Carbonell opina que és imprescindible, d'una banda, la construcció de canalitzacions i viseres per evitar que l'aigua les faci malbé i, d'altra, conscienciar la gent perquè no les maltracti. Però, en canvi, s'oposa a la idea de tancar-les per protegir-les perquè les reixes són "un concepte de museu del segle XIX".

Carbonell és partidari de facilitar-ne l'accés i fer sentir a la gent que els homes que van fer allò són "avantpassats seus, els seus avantpassats reals", i així socialitzar les pintures perquè la gent pugui fer una ruta de l'art rupestre mediterrani i entendre'n la importància.

tre mediterrani i entendre'n la importància.

Consell de l'Art Rupestre. La inclusió de l'art rupestre en el conjunt del Patrimoni Mundial ha satisfet totes les administracions implicades. Tant la Generalitat de Catalunya com la del País Valencià i el govern espanyol se n'han felicitat. Totes plegades havien col·laborat en la presentació d'aquesta candidatura, i el juliol passat van constituir el Consell de l'Art Rupestre de l'Arc Mediterrani, que té per objectiu de protegir i estudiar el valor d'aquest art. El consell consta de nou membres: sis representants de les comunitats autònomes implicades (Catalunya, País Valencià, Aragó, Castella-la Man-

xa, Múrcia i Andalusia) i tres experts en art rupestre. Ara haurà de començar a concretar els objectius fixats en la seva constitució: actualitzar l'inventari dels jaciments i proposar models d'intervenció quant a documentació, protecció, conservació, senyalització i difusió de l'art rupestre.

Aquest podria ser el primer pas per a aconseguir el que Eudald Carbonell creu imprescindible: establir un protocol entre les administracions que "les obligui a actuar de forma global i que eviti la fragmentació per poder crear el gran museu d'una importantíssima transició social i econòmica".

El Museu de la Valltorta és la porta d'entrada al conjunt d'art rupestre dels barrancs de la Valltorta i la Gasulla (Maestrat). La instal·lació rep 24.000 visitants l'any.

Alex Milian

Les llegendes del Che

Miquel Ferrà

Quinze episodis breus que ens han arribat a través de diverses fonts sobre una de les figures mítiques del segle XX: el revolucionari Ernesto Che Guevara, narrats amb la ploma àgil i amena de Miquel Ferrà.

Bromera
"L'Eclèctica", 60

Compàs d'espera

Enric Sòria

Enric Sòria Parra (Oliva, la Safor, 1958) és llicenciat en història, periodista i ha publicat diversos llibres de poesia com ara *Mirall de miratges* i *Varia et memorabilia*. Recentment ha guanyat el premi Carles Riba de 1998.

Denes 10 Editorial
"Edicions de la Guerra", 20

El missatge en una ampolla

Nicholas Sparks

Theresa Osborne, divorciada i mare d'un nen de dotze anys, decideix anar de vacances a un poble de la costa i un dia troba una ampolla amb un missatge. No s'imagina que està a punt de fer el gran descobriment de la seva vida.

Edicions 62 / Emece
"Èxits", 9